

Johanna Lilja

Ranganathan retrospektiossa

Good book, good library, good reading: Studies in the history of the book, libraries and reading from the network HIBOLIRE and its friends. Eds. Aušra Navickienė Ilkka Mäkinen, Magnus Torstensson, Martin Dyrbye & Tiiu Reimo. Tampere: Tampere University Press 2013.

Good book, good library, good reading on pohjoismais-balttilaisen HIBOLIRE - tutkimusverkoston toinen julkaisu. Kirja sai alkunsa seminaarissa, joka tavallisuudesta poiketen toteutettiin ulkosalla retkeillen, keväisessä Etelä-Ruotsissa. Kaunis ympäristö innostaa positiiviseen ajatteluun ja ehkäpä tästä kumpusi myös ajatus kokoomateoksesta, joka tarkastelisi, mitä on hyvä kirja, hyvä kirjasto ja hyvä lukeminen. Millaisia vastauksia näihin kysymyksiin on annettu 1700-luvulla ja sen jälkeen? Useimmat artikkeleista käsittelevät Pohjoismaita ja Baltiaa, muutamassa pistäydytään kauempanakin. Kirjan johtavana ajatuksena on suhteuttaa Ranganathanin lakeihin eri aikakausilta koottuja kuvauksia kirjojen, kirjastojen ja lukemisen arvottamisesta.

Hyvät kirjat

Elisabeth S. Eiden ja Lis Bybergin artikkeleissa tarkastellaan, miten käsitykset hyvästä kirjasta ja oikeasta lukemisesta erosivat eri sosiaaliryhmillä 1700-luvun Norjassa. Niin säätyläisiä kuin rahvasta ohjailtiin säädylle sopivien kirjakokoelmien hankkimiseen. Hengellisen kirjallisuuden lisäksi kaikille sopivana lukemistona pidettiin moraalisesti opettavaisia kirjoja, luonnontieteitä ja maantiedettä. Herrasmiehen kotikirjastoon katsottiin kuuluvaksi matkakirjallisuutta, historiaa ja filosofiaa, kun taas talonpojille suositeltiin talousopillista ja kädentaitojen kehittämiseen tähtäävää hyötylukemista sekä kotilääkärioppaita. Olennaista oli, ettei lukeminen synnyttäisi kritiikkiä vallitsevaa yhteiskuntajärjestystä kohtaan. Suurelta osin talonpoikien kirjastot vastasivatkin odotuksia,

joskin viitteitä uskonnollista ja taloudellista kirjallisuutta laajempaan tiedonhaluun on perunkirjojen ja muiden lähteiden nojalla osoitettavissa.

Aušra Navickienėn teksti jää jossain määrin sivuun hyvän kirjan teemasta, sillä siinä esitellään liettualaista kirjatutantoa kokonaisuudessaan vuosina 1795-1864 – Venäjän vallan ensimmäisen seitsemänkymmenen vuoden aikana. Kirjallisuutta analysoidessaan Navickienėn hyödyntää tutkimuksensa lähteissä käytettyjä aiheluokituksia. Samoin tekevät Eide ja Byberg, joskin Eide sijoittaa teoksia myös omaan luokitukseensa, jonka muutamat aiheluokat poikkeavat 1700-luvun ajattelusta. Esimerkiksi yhteiskuntatieteiden luokka tuntuu tässä yhteydessä harhaanjohtavalta. Lähteissä esiintyvät luokitukset vaihtelevat alueesta, aikakaudesta ja tarkoituksesta riippuen. Tämä on kirjan kokonaisuuden kannalta ongelmallista, sillä vertailu eri maiden ja aikakausien välillä on hankalaa. Luokituksiin liittyvää pohdiskelua on eniten Navickienėn artikkelissa, mutta niiden kansallisia ja aikakaudelle ominaisia piirteitä olisi voinut avata laajemmin muissakin artikkeleissa ja kirjan johdannossa.

Aile Möldren kuvaus Eesti Päevaleht -lehden julkaisusarjasta avaa toisenlaisia näkökulmia hyvän kirjan määrittelyyn. Tällä kertaa ei puhuta niinkään sisällöstä vaan ulkoisista tekijöistä, kuten hinnasta tai kirjojen käytöstä sisustuselementteinä tai niiden sopivuudesta lahjoiksi. Vuonna 2005 Eesti Päevaleht lanseerasi julkaisusarjan, joka sisälsi niin virolaisia kuin ulkomaisia klassikkoteoksia viron kielellä. Sarjaa myytiin edulliseen hintaan samassa nipussa lehden kanssa. Edullinen tuotanto tarkoitti

käytännössä huonoa painojälkeä ja sidontaa, mutta tästä huolimatta sarja oli varsin suosittu. Asiakastutkimukset osoittivat, että isoäidit ostivat sarjaa lapsenlapsilleen kotikirjaston perustaksi ja että nuoret perheet hankkivat sitä kirjahyllyn täytteeksi. Kuluttajille sisällön laadukkuus ja halpa hinta ratkaisivat kirjan hyvyden.

Hyvät kirjastot

Hyvien kirjastojen teemaan johdattelee Stefanía Júlíusdóttirin artikkeli islantilaisista lukuseuroista ja niiden kirjastoista. Lukemisen perinne Islannissa ulottuu keskiaikaisiin käsikirjoituksiin. Painotaidon yleistyessä uskonnolliset kirjat hankittiin painotuotteina, mutta saogat, balladit ja myöhemmin lehdet levisivät kopiaina, joita luettiin ääneen iltapuhteella kodeissa. Lukuseurat syntyivät valistusaikana ja ne ottivat tehtäväkseen painetun kirjallisuuden levittämisen. Useimmat perustivat omia kirjastoja. Islantilaisissa lukuseuroissa toimivat kaikki yhteiskuntaluokat. Niiden kirjastotoiminta ulottui vaikeakulkuisen maan kaukaisimpiin kolkkiin, kalastajasemillekin, joilla kirjat konkreettisesti kuluivat käsissä. Lukuseurojen toiminta jatkui vilkkaana ja ne vaikuttivat senkin jälkeen, kun Islantiin saatiin kirjastolaki vuonna 1955.

Martin Dyrbye lähestyy teemaa analysoimalla historiallista kirjastomarkkinointia – Kööpenhaminan kaupunginkirjastoa mainostavaa mykkäelokuvaa vuodelta 1922. Mainoselokuvien tuotanto alkoi vuonna 1916, joten voidaan todeta kirjastojen omaksuneen nopeasti uuden median. Noin seitsenminuuttinen elokuva esitteli erilaisten tiedontarpeiden kanssa painiskelevia ihmisiä, jotka sitten löysivät ratkaisun ongelmiinsa kirjastosta. Samalla tuotiin esille kirjaston toimintojen tehokkuus, modernin teknologian, kuten puhelimen ja auton käyttö sekä asioinnin helppous ja miellyttävyys.

Nan Dahlkildin ja Alistair Blackin artikkeleissa tarkastellaan kirjastoarkkitehtuurin valossa yhteiskunnan odotuksia kirjastolaitokselle. Pohjoismainen kirjastorakentamisen perinne, johon kuului valoisuus, tilavuus, joustavuus, vapaamuotoisuus ja toimivuus, kytkeytyi vahvasti hyvinvointivaltion ideologiaan. Kirjastorakennukset henkivät optimismia ja demokraattisuutta. Pohjoismainen tyyli sai toisen maailmansodan jälkeen edelläkävijän aseman ja sitä jäljiteltiin laajalti. Isossa Britanniassa se sai jalansijaa 1960-luvulla, jolloin hyvinvointivaltion

ideaali oli voimakkaimmillaan ja kirjastoala kehittyi harppauksin. Molemmissa artikkeleissa tuodaan esiin myös kirjastojen työntekijöiden näkemyksiä, joiden mukaan arkkitehtien ylistämät rakennukset eivät aina olleet toimivia – tasakatot vuotivat eikä tilan esteettisyydestäkään aina oltu vakuuttuneita. Hyvinvointivaltion ideologian kuihtuminen vuosituhannen lopulla toi uusia postmoderneja tuulia myös kirjastoarkkitehtuuriin.

Hyvä lukeminen

Ilkka Mäkisen artikkeli mittaa erilaisten lukuhaluun liittyvien termien esiintymistä eurooppalaisessa kirjallisuudessa 1600 – 1700 - luvuilla. Kuten ihmisen muutkin mielihalu, myös halu lukemiseen on ollut monenlaisen kontrollin ja paheksunnan kohteena eri aikakausina. Erityisesti kritisoitiin rahvaan, naisten ja nuorten liiallista lukuhalua, jota kuvattiin sairautta tai pakkomielleisyyttä lähestyvin termein, kuten *Lesewut, la manie de lecture tai rage for novels*. Neutraalit tai myönteiset lukuhalun käsitteet *Leselust, goût de la lecture tai love of reading* liittyivät useammin ryhmiin, joita pidettiin kykenevinä kontrolloimaan mielitekojaan. Tutkimuksen aineisto on kerätty hakemalla erikielisiä lukuhalun ja sen versioiden termejä Google Books -tietokannasta ja analysoimalla tilastollisesti hakutuloksia. Lähteenä Google Books ei ole ongelmaton. Digitoitu aineisto ei ole kaikenkattava ja tekstejä tulee jatkuvasti lisää, joten tilastolliset tulokset edustavat vain hakuhetken tilannetta. Monet kirjat ovat tietokannassa kahteen kertaan, mikä vääristää hakutulosta. Kaksoiskappaleiden välttämiseksi Mäkinen on vienyt aineiston omille listoilleen, joista hän on työstänyt korjattua tilastodataa. Hän myös analysoi tarkkaan menetelmänsä. Vaikka tiedonlouhinta Google Booksista sisältää monia epävarmuustekijöitä, on sen käyttö tutkimusaineistona ehdottomasti tarkastelun arvoinen, sillä manuaalinen tiedonkeruu vastaavasta määrästä tekstimassoja ei olisi mahdollista.

Kirjan viimeinen tutkimus siirtyy makrotasolta mikrotasolle. Arvydas Pacevičius keskittyy yhteen lähteeseen – Vilnan yleisessä kirjastossa 1910-1911 kirjoitetun päiväkirjan fragmenttiin. Tämä kolmen kuukauden ajan täytetty kirjastopäiväkirja poikkeaa muista, sillä tavanomaisten kartuntaan ja kävijöihin liittyvien tilastollisten kirjausten lisäksi

kirjoittaja pohdiskeli asiakkaisiin ja kirjaston kävijämääriin liittyviä havaintojaan. Anonyymien kirjoittajan henkilöllisyydestä voidaan esittää vain oletuksia ja hänen toimeksiantajansakin jää arvailujen varaan. Siihen nähden Pacevičius tekee merkinnöistä melko rohkeita päätelmiä. Päiväkirjan teksteissä kerrotaan, kuka lainasi mitään, kuka luki ulkomaisia kirjoja, kuka venäläisiä ja pohditaan, mihin tarkoitukseen asiakkaat teoksia lainasivat ja miksi he tekivät muistiinpanoja. Pacevičiusen päätelmä on, että kirjoittaja kontrolloi oikeaa ja väärää lukemista raportoidakseen asiasta venäläisille viranomaisille. Päätelmällä on tietty perusta, sillä Vilnan yleinen kirjasto perustettiin venäläisten lakkauttaman yliopiston kirjaston tilalle ja se edusti yliopistokirjastoa vahvemmin Venäjän hallintoa ja ortodoksista kirkkoa. On kuitenkin mahdotonta sanoa, miksi tämä kirjoittaja toimi muista kirjastopäiväkirjojen täyttäjistä poiketen. Ehkä hän oli luonteeltaan liian virkaintoinen tai ehkä jopa mielenterveydeltään tasapainoton. Päätelmien tueksi olisi etsittävä vertailuaineistoja esimerkiksi muista venäläishallintoa tukevista kirjastoista Baltiassa.

Good book, good library, good reading -kirjaa vaivaa paikoitellen pieni epätasaisuus, joka ilmenee paitsi artikkeleiden kieliasun ja oikoluvun vaihtelussa, myös metodologisissa ratkaisuisissa. Osa artikkeleista perustuu kvantitatiiviseen aineistoon, osa monipuoliseen vertailuun, kun taas muutamat ovat tapaustutkimuksia. Tämä

ei sinänsä ole ongelmallista, mutta olisi hyvä käsitellä lähteitä ja menetelmiä myös johdannossa ja asettaa artikkelien tuottama tieto näihin puitteisiin. Myös teoreettiset lähtökohdat ovat eri artikkeleissa erilaisia. Johdannossa esitetty yhteys Ranganathaniin jää lopulta melko väljäksi. Tämä voi olla onnekastakin, sillä lakien retrospektiivinen tarkastelu toisi tullessaan anakronistisen tulkinnan riskin.

Kirjan keskeinen ansio on, että se avaa keskustelun siitä, miten suhteellisia kirjoihin, kirjastoihin ja lukemiseen liittyvät arvostukset ovat. Tämä näyttää oman aikamme huolenaiheet uudessa valossa. Ehkäpä pelko nykyruorten lukemisenon kuihtumisesta pelien ja sosiaalisen median hallitsemassa kulttuurissa huvittaa tulevaisuudessa yhtä lailla kuin valistusaikainen liiallisen lukuhimon paheksunta tämän päivän lukijaa. Toisaalta suhteellistaminen ravistaa myös pitkään vaikuttaneita peruseriaatteita, kuten Ranganathanin lakeja. Pohjoismaisessa hyvinvointivaltiossa kirjastojen hyvyys määrittyi niiden kyvyllä tyydyttää asiakkaiden tiedon ja virkistystyksen tarpeita, mutta itsevaltaisessa hallintojärjestelmässä kirjaston funktio on ollut toinen. Entä tulevaisuudessa? Hiljattain olemme saaneet lukea, että kirjastonhoitajan ammatti on yksi niistä, jonka robotit voisivat ottaa hoitaakseen. Millaiset hyvän kirjaston periaatteet vaikuttaisivat robottien ohjelmointiin ja miten hyvän kirjaston ideaali kehittyisi pelkästään automaatioon perustuvassa kirjastotyössä?

